

การศึกษาสัตว์ในชาตกัฎฐกถาเชิงวรรณคดีสัมพันธ์

ชาตกัฎฐกถาเป็นนิทานคำสอนทางพุทธศาสนาที่ได้รับความนิยมเชื่อถือและสนใจจากพุทธศาสนิกชนอย่างกว้างขวาง จนมีผู้นำเอาชาตกัฎฐกถาบางเรื่องบางตอนมาใช้เป็นสำนวนเปรียบเทียบบ้าง แต่งเป็นเพลงขับร้องบ้าง เพลงกล่อมเด็กบ้าง นอกจากนี้แล้วยังนำมาเล่าเป็นนิทานและตำนานต่าง ๆ มากมาย เฉพาะเรื่องที่เป็นพฤติกรรมของสัตว์ที่ปรากฏในชาตกัฎฐกถานั้น มีส่วนสัมพันธ์กับตำนาน สำนวนไทย และเพลงกล่อมเด็ก ดังนี้

ตำนาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำ "ตำนาน" ไว้ว่า "เรื่องแสดงกิจการอันมีมาแล้วแต่ปางหลัง เรื่องราวมนานที่ต่อปากกันมา โดยมากใช้เกี่ยวแก่โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือบ้านเมือง"^๑ พฤติกรรมของสัตว์ในชาตกัฎฐกถาที่เป็นตำนานเล่าสืบกันมานั้น มีดังนี้

กระต่ายในดวงจันทร์ มีปรากฏอยู่ในสสบัณฑิตชาตก^๒ ดังนี้

สสบัณฑิตชาตก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระต่ายอาศัยอยู่ในป่าแห่งหนึ่งใกล้ปัจจุณฑคามพร้อมด้วยสหายทั้งสาม คือ ลิง สุนัขจิ้งจอก และนาก สัตว์ทั้งสามได้ฟังคำสั่งสอนของกระต่ายในเรื่องการให้ทาน และการรักษาอุโบสถศีลอยู่เสมอ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓, หน้า ๔๑๔.

^๒มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ชาตกัฎฐกถา, ภาค ๔, หน้า ๒๔๔ - ๒๔๕.

วันหนึ่งพระโพธิสัตว์แห่งนาควงจันทรบนท้องฟ้าก็รู้ว่าวันรุ่งขึ้นเป็นวันอุโบสถ จึงบอกสหายทั้งสามให้ทราบ แนะนำให้รักษาอุโบสถศีลและบริจาคนาน วันรุ่งขึ้นสัตว์ทั้งสามต่างก็ออกไปหาอาหารเพื่อเอาไปบริจาคนาน นาคออกหาอาหารตั้งแต่เช้า ได้ปลาตะเพียนกลับไปเจ็ดตัว สุนัขจึงจอกไก่เนื้อเหี้ยและนมส้ม ส่วนลิงได้มะม่วง จากนั้นสัตว์ทั้งสามก็นำอาหารที่หาได้ไปเก็บไว้ยังที่อยู่ของตน

ฝ่ายพระศากยพระโพธิสัตว์ออกไปหาญาแพรกกินแล้วกลับมาอนคิดว่า เราไม่อาจให้ญาแพรกที่มาขอได้ ชาวสารหรือหากไม่มี ถ้ามีคนมาขออาหารจากเรา เราจะให้เนื้อในร่างกายของเราเป็นทาน ด้วยอำนาจศีลของพระศากยทำให้ท้าวสักกะเราร้อน จึงเสด็จลงมาจากรวรรค์ โดยแปลงตนเป็นพราหมณ์เพื่อจะทดลองสัตว์เหล่านั้น เมื่อเข้าไปหานาค นาคมอบปลาตะเพียนให้ทั้งเจ็ดตัว สุนัขจึงจอกมอบเนื้อเหี้ยและนมส้มให้ลิงให้มะม่วง ส่วนพระศากยไม่มีสิ่งใดจะให้ ประารถนาจะให้ร่างกายของตนเป็นทาน จึงให้พราหมณ์ก่อไฟขึ้น แล้วลุกจากที่นอนเข้าไปใกล้กองไฟ สะบัดตัวสามครั้งเพื่อให้สัตว์ที่มีอยู่ในระหว่างชนหลุดออก จากนั้นก็กระโดดเข้าไปในกองไฟด้วยจิตขึ้นบาน มีอาการราวกับพญาหงส์ร่อนลงในกองบัวฉะนั้น แต่ไฟกลับเย็นลง พระศากยจึงถามพราหมณ์ว่าเพราะเหตุใดไฟจึงไม่ร้อน พราหมณ์แสดงตนให้พระศากยเห็นว่าตนเป็นท้าวสักกะ ประารถนาจะลองใจพระศากย แล้วกล่าวแก่พระศากยว่า "ดูก่อนพระศากยผู้เป็นบัณฑิต คุณของท่านจงปรากฏอยู่ตลอดกาลป์เกิด" เมื่อกล่าวแล้วดังนั้น ท้าวสักกะก็ยกเอาภูเขาไปเขียนรูปพระศากยไว้ในดวงจันทร จากนั้นก็นำพระศากยกลับไปยังที่อยู่ตามเดิม สัตว์ทั้งสี่ยังคงรักใคร่สามัคคีกันตลอดไป และรักษาศีลจนตลอดชีวิต

ครุฑจับนาค มีปรากฏอยู่ในบัณฑิตกรชาดก" ดังนี้

บัณฑิตกรชาดก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาครุฑ ขอร้องคานสให้ตามความลับจากนาคว่าเพราะเหตุใดพวกครุฑจึงจับนาคไม่ค่อยได้

บัณฑิตนาคราชบอกความลับแก่ดาบสว่าพวกตนกลืนก้อนหินไว้ทำให้ตัวหนัก พวกครูจึงนึก
ไม่ขึ้น ถ้าจะจับนาคให้ได้จะต้องจับที่ชนคหางเพื่อให้ศีรษะห้อยต่ำลง ก้อนหินที่กลืนไว้ก็จะ
ออกทางปากทำให้ตัวเบา จากนั้นก็จะจับนาคไปได้

กากับนกเค้แมว มีปรากฏอยู่ในอุลุกชาคก^๒ ดังนี้

อุลุกชาคก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหงส์ ในครั้งนั้น
มนุษย์ทั้งหลายเลือกผู้ที่มีลักษณะอันดีงาม มีอำนาจ ขึ้นเป็นพระราชของตน สัตว์สี่เท้าเลือก
ราชสีห์เป็นหัวหน้า พวกปลาในมหาสมุทรเลือกปลาอานนท์เป็นหัวหน้า ส่วนนกทั้งหลายก็
ประชุมกันในป่าหิมพานต์ เพื่อจะเลือกหัวหน้าเช่นกัน นกทั้งหลายลงความเห็นว่าจะตั้ง
นกเค้แมวเป็นหัวหน้าของพวกตน เมื่อตกลงกันแล้ว นกตัวหนึ่งจึงประกาศขึ้นว่า "นกเค้-
แมวนี้สมควรเป็นหัวหน้าของพวกเรา" "นกเค้แมวนี้สมควรเป็นหัวหน้าของพวกเรา"
เมื่อจะประกาศเป็นครั้งที่สาม กากตัวหนึ่งลุกขึ้นคัดค้านไม่เห็นด้วยที่จะให้นกเค้แมวเป็น
หัวหน้า เพราะนกเค้แมวมีหน้าตาน่ากลัว เวลาไม่โกรธหน้าตาขมขื่นน่ากลัวเพียงนี้ ถ้าโกรธ
ขึ้นมาหน้าตาจะเป็นอย่างไร เมื่อกล่าวคัดค้านแล้วก็บินขึ้นสู่อากาศร้องว่า "เราไม่ชอบ"
"เราไม่ชอบ" ฝ่ายนกเค้แมวก็ไล่ตามจิกตักมันไป ตั้งแต่นั้นมากากกับนกเค้แมวก็ผูก
เวรซึ่งกันและกัน นกทั้งหลายเห็นกากับนกเค้แมวทะเลาะกัน จึงตั้งหงส์ทองพระโพธิสัตว์
ขึ้นเป็นหัวหน้าของตนสืบไป

^๑ดูวิทยานิพนธ์, หน้า ๑๐๗.

^๒มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, ชาคกัฎฐกถา, ภาค ๔, หน้า ๕๕ - ๑๐๐.

ไม้ออไม่มีปล้อง มีปรากฏอยู่ในนพปทานชาดก* ดังนี้

นพปทานชาดก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นลิง มีลิงบริวารแปดหมื่นอาศัยอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ในครั้งนั้นมีผีเสื้อน้ำคนหนึ่ง อาศัยอยู่ในสระโบกขรณีคอยจับคนและสัตว์ที่ลงไปในสระกินเป็นอาหาร พระโพธิสัตว์สังบริวารว่าตามธรรมดาในป่าย่อมจะมีต้นไม้ที่เป็นพิษ และในสระโบกขรณีที่เกิดขึ้นเองก็ย่อมจะมีผีเสื้อน้ำอาศัยอยู่ เพราะฉะนั้นเมื่อพบผลไม้ที่ยังไม่เคยกิน หรือพบสระโบกขรณีที่ยังไม่เคยลงมาก่อน ก็ให้มาถามคนเสียก่อน ลิงบริวารทั้งหลายต่างก็รับคำของพระโพธิสัตว์

วันหนึ่งฝูงลิงพากันเที่ยวมาจนถึงสระโบกขรณี แต่ไม่กล้าลงไปอาบหรือดื่มน้ำในสระนั้น พากันคอยพระโพธิสัตว์อยู่ เมื่อพระโพธิสัตว์มาถึง สรรวจดูรอบ ๆ สระ เห็นแคร์รอยเท้าคนและสัตว์ที่ลงไป ไม่มีรอยเท้ากลับขึ้นจากสระเลย ก็รู้ว่าในสระนั้นมีผีเสื้อน้ำอาศัยอยู่ จึงบอกลิงบริวารให้ทราบ ฝ่ายผีเสื้อน้ำเมื่อรู้ว่าลิงทั้งหลายไม่ลงไปในสระนั้นก็บังคาลรูปที่น่าเกลียดน่ากลัวให้ลิงเห็น แล้วกล่าวว่า "พวกท่านนั่งเฉยอยู่ทำไมเล่า ลงมาดื่มน้ำในสระนี้เถิด" ถึงแม้ว่าผีเสื้อน้ำจะชักชวนอย่างไร พวกลิงทั้งหลายก็ไม่ลงไป ในสระ เพราะเกรงว่าผีเสื้อน้ำจะจับกิน พระโพธิสัตว์จึงให้ลิงไปเอาไม้ออ^๒ มาตัดวล่าเพื่อจะใช้จุดน้ำขึ้นมาก็กินโดยไม่ต้องลงไปในสระ จากนั้นก็ให้บริวารนำไม้ออมาล่าหนึ่งก้อน ระลึกถึงบารมีที่เคยสร้างสมมา กระทำสัตยาธิษฐานเป่าลงไป ปล้องไม้ออนั้น ไม้ออกก็ลวงตลอดลำ แล้วให้บริวารตัวอื่นนำไม้ออมาให้เป่าอีก เนื่องจากฝูงลิงมีจำนวนมาก พระโพธิสัตว์จึงอธิษฐานรวมทีเคียวว่าขอให้ไม้ออที่อยู่รอบ ๆ สระโบกขรณีนี้จงมีปล้องทะลุตลอดลำเถิด ทอดสั้นกว่าอธิษฐานไม้ออทั้งหลายที่ขึ้นอยู่ริมสระนั้นก็มีปล้องทะลุตลอดลำทั้งหมดด้วยคำอธิษฐานครั้งนี้ ไม้ออที่ขึ้นอยู่ทั่วไปจึงไม่มีปล้องครบคนทุกวันนี้

*มหามกุฏราชวิทยาลัย, ชาดกนิรุทธา, ภาค ๑, หน้า ๒๕๖ - ๒๖๐.

^๒ นพทนต์

กำเนิดสุรา มีปรากฏอยู่ในกุ่มภชาดก^๑ ดังนี้

กุ่มภชาดก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ในครั้งนั้นมีพรานป่าคนหนึ่งชื่อสุระ เป็นชาวเมืองกาสิ ได้เดินทางไปยังป่าหิมพานต์เพื่อแสวงหาดิงของในป่าหิมพานต์นั้น มีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งที่คำคอบของต้นไม้นั้นมีโพรงใหญ่อยู่โพรงหนึ่ง เมื่อฝนตกลงมาน้ำฝนก็ซึ่งอยู่ในคำคอบไม้นั้น ไกล ๆ ต้นไม้ใหญ่มีต้นสมอ^๒ มะขามป้อม^๓ และพริกไทย^๔ ขึ้นอยู่รอบ ๆ ครั้นเมื่อผลของต้นไม้เหล่านั้นสุกก็ตกลงไปในคำคอบไม้นี้มีน้ำซึ่งอยู่ นอกจากนั้นแล้วนกแขกเต้ายังคาบเอารวงข้าวสาละไปกินที่ต้นไม้ นั้น เมล็ดข้าวสาละก็หลุกหลอนลงไปโพรงไม้ เมื่อน้ำในโพรงถูกแสงแดดเผาก็มีรสและมีสีแฉง ครั้นถึงฤดูร้อนฝูงนกทั้งหลายกระหายน้ำก็พากันมากินน้ำในโพรงนั้น แล้วมีนเมมาพลัดตกลงไปที่โคนต้นไม้ ม่อยหลับไปหน่อยหนึ่งก็ส่งเสียงร้องบินกันต่อไป พรานป่าสังเกตเห็นก็ประหลาดใจ จึงลองดื่มน้ำในโพรงนั้นดูก็มีอาการเมเมา หลังจากนั้นก็ตักน้ำใส่กระบอกรวมเต็มแล้วเดินไปยังบรรณศาลาของคอบสตนหนึ่งชื่อวารุณะ เมื่อถึงบรรณศาลาก็เชิญคอบสก็มน้ำที่ตนนำไปด้วยนั้น เนื่องจากพรานป่าผู้นี้ชื่อสุระ และคอบสชื่อวารุณะ น้ำที่ดื่มกันนั้นจึงได้ชื่อว่า "สุรา" บาง "วารุณี" บาง ต่อมาพรานป่าและคอบสก็นำเอาน้ำที่เรียกว่าสุรานั้นไปถวายแก่พระราชาแห่งปัจฉันทนคร เมื่อพระราชาเสวยน้ำสุรานั้นหมกก็รับสั่งให้ไปหา มาอีก พรานป่าและคอบสไม่อาจไปเอาน้ำสุรานั้นมาได้บ่อย ๆ จึงจำเครื่องปรุงทั้งหลายไว้ แล้วเอาเปลือกของต้นไม้มาทำสุราขึ้นในพระนคร ชาวพระนครพากันดื่มสุราจนเมวมายากจนเชิญใจไปตาม ๆ กัน

^๑มหามกุฏราชวิทยาลัย, ชาดกภูมิฎก, ภาค ๗, หน้า ๑๕๑ - ๒๐๕.

^๒พริก

^๓อามล

^๔พริก

หลังจากนั้นพรานป่าและค่างนำสุราไปเผยแพร่ยังเมืองพาราณสี เมืองสาเกต และเมืองสาวัตถี พระเจ้าสัมมิตตะแห่งนครสาวัตถี ทอดพระเนตรเห็นแมวกินน้ำสุราแล้วมีเมฆาหลับไปก็เข้าพระทัยว่าแมวตายเนื่องจากยาพิษ จึงรับสั่งให้เอาตัวพรานป่าและค่างไปประหารชีวิต ฝ่ายแมวเมื่อฤทธิ์สุราหมกก็ลุกขึ้นเดินไปได้ พวกราชบุรุษเห็นเช่นนั้นจึงนำความไปกราบทูลให้พระเจ้าสัมมิตตะทรงทราบ พระองค์ทรงพระราชดำริว่าค่างนำสุรานี้เป็นพิษ แมวคงตาย เราจะลองดื่มดูบ้าง ท้าวสักกะเทวราชทรงตรวจดูสัตว์โลกก็ทราบว่าพระเจ้าสัมมิตตะกำลังจะดื่มสุรา จึงแปลงตนเป็นพราหมณ์ถือหม้อน้ำที่เต็มด้วยสุรา เสด็จมายืนอยู่ในอากาศตรงที่พระเจ้าสัมมิตตะประทับอยู่ แล้วประกาศโทษของสุราให้พระราชาทรงทราบ แล้วแสดงความเป็นเทพยดาให้พระเจ้าสัมมิตตะทรงรู้จัก จากนั้นก็เสด็จกลับวิมานของพระองค์

ฝ่ายพระเจ้าสัมมิตตะ เมื่อทรงทราบโทษของสุราแล้วก็ไม่เสวย รับสั่งให้ทำลายภาชนะเสียสิ้น ทรงสมานานศีล บริจาคทานจนตลอดชีวิต

ส่วนคนไทย

เนื่องจากคติธรรมคำสอนที่ได้จากพฤติกรรมของสัตว์ในชาติภพภูถานั้น เข้าใจง่ายและแจ่มชัด จึงนิยมนำไปเปรียบเทียบกับมนุษย์ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน จนเกิดเป็นส่วนพุดขึ้น ส่วนคนไทยที่เกิดจากพฤติกรรมของสัตว์ในชาติภพภูถา มีดังนี้

กระต่ายตื่นตูม เป็นส่วนเปรียบเทียบให้เห็นว่าคนที่ตื่นตกใจกลัวในสิ่งที่ยังไม่ทันได้พิจารณาว่าเป็นสิ่งใดนั้น เหมือนกับกระต่ายที่ตกใจกลัวเสียงฆ้องมโหรีดังลงบนใบตาลแห้ง ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเสียงแผ่นดินถล่ม มีปรากฏอยู่ในพิศษายชาดก

กิ้งก่าไคทอง เป็นสำนวนเปรียบเทียบให้เห็นว่าคนที่ได้ก็แล้วลืมตัว หยิ่งโยโสขึ้น เหมือนกิ้งก่าที่ได้ทรัพย์ก็มาสกมาผูกคอต่อก็มีมานะถือตน ไม่ลงมาทำความเคารพพระราชา เหมือนคั้งแต่ก่อน มีปรากฏอยู่ตอนหนึ่งในมโหสถชาดก^๑

จิ้งจอกสังคม เป็นสำนวนเปรียบเทียบคนที่โกหกหลอกลวงผู้อื่นว่าเป็นเหมือนจิ้งจอกสังคม เพราะสุนัขจิ้งจอกในชาดกภูฏานนั้น เป็นสัตว์ที่ปลิ้นปล้อนหลอกลวงผู้อื่นอยู่เสมอ มีปรากฏอยู่ในสรีคารชาดก มุสิกชาดก ชัมพูชาตกชาดก สนธิเกทชาดก วัฒนโรหชาดก ทัพพปยุตชาดก และปุติมังสชาดก^๒

กากับนกยูง นกยูงเป็นสัตว์ที่สวยงาม โดยเฉพาะเมื่อนกยูงรำแพนแล้วจะสวยงามยิ่งขึ้น คนจึงมักเปรียบเทียบทำร้ายหรือกิริยาอาการที่อ่อนช้อยสวยงามของคนว่าเหมือนนกรำแพน ส่วนกาคือสัตว์ที่ไม่มีความสวยงาม มีสีคำทั้งตัว ทั้งนิสัยก็ชอบลักชอบขโมย จึงแตกต่างจากนกยูงมาก ด้วยเหตุนี้จึงมีสำนวนเปรียบเทียบระหว่างคนที่สวยกับคนที่ไม่สวยไว้ว่า "กากับนกยูง" การเปรียบเทียบระหว่างกากับนกยูง มีปรากฏให้เห็นในพาเวพฐชาดก^๓ ดังนี้

พาเวพฐชาดก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกยูง เทียวหากินอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ในครั้งนั้นมีพ่อค้าพวกหนึ่ง เดินทางไปค้าขายถึงเมืองพาเวพฐรัฐ ได้นำกาไปค้ายตัวหนึ่ง เมื่อชาวเมืองพาเวพฐรัฐเห็นกาก็ชอบใจ ชมว่าสวยและขอซื้อจากพ่อค้านั้นเป็นเงินหนึ่งร้อยกหาปณะ จากนั้นก็นำกาไปเลี้ยงไว้ในกรงทอง ประนเปรอด้วยเนื้อและผลไม้ต่าง ๆ

^๑ ติวียนนิพนธ์, หน้า ๑๓๖.

^๒ ติวียนนิพนธ์, หน้า ๑๑๓ - ๑๑๘.

^๓ มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ชาดกภูฏาน, ภาค ๔, หน้า ๓๘๕ - ๓๘๗.

ครั้นต่อมาพ่อค้าเหล่านั้นได้นำกบฏมาเลี้ยงไว้ตัวหนึ่ง ผูกหัดให้พอนรำได้สวยงาม และร้องได้ไพเราะแล้วนำไปยังเมืองพวาเวหุรัฐ เมื่อชาวเมืองเห็นกบฏก็พากันพอใจ ยิ่งกว่ากาของตนจึงขอซื้อจากพ่อค้าไปอีก นำไปเลี้ยงไว้ในกรงอันวิจิตรด้วยแก้วเจ็ดประการ ประณีตด้วยข้าวปลาอาหารอย่างดี ตั้งแต่บัดนั้นมากาก็เสื่อมลาภสักการะ ไม่มีใครสนใจเพราะมีกบฏที่สวยงามกว่ามาแทน

เพลงกล่อมเด็ก ละเอียด โปษะกฤษณะ และคณะ ให้ความเห็นเกี่ยวกับเพลงกล่อมเด็กไว้ว่า

เพลงกล่อมเด็กเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ดังนั้นจึงยากที่จะสืบสาวต้นตอหรือที่มาได้ว่าเริ่มตั้งแต่สมัยใด ผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าได้เพียงว่า เพลงกล่อมเด็กน่าจะมีวิวัฒนาการมาจากกรเล่านิทาน หรือนิยายให้เด็กฟังเวลานอน เพื่อให้เด็กรู้สึกเพลิดเพลินและหลับง่าย ด้วยลีลา ฯลฯ บรรยายกาพย์ของเพลงกล่อมนั้นเอง ส่วนเนื้อหาของเพลงมีมาก ตั้งแต่เพลงที่มีความประณีต อ่อนโยนเหมาะสำหรับเด็ก ไปจนถึงเพลงเสียดสีประชดประชันสังคม...

ผู้วิจัยเคยกล่าวแล้วว่าชาตกวีรัฐกถาเป็นเรื่องที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง เรื่องใดที่สนุกสนานมีคติสอนใจก็เล่าสู่กันต่อ ๆ มาในลักษณะของนิทาน จนจำได้ขึ้นใจ

มีเพลงกล่อมเด็ก เพลงหนึ่งที่มีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมของสัตว์ในชาตกวีรัฐกถา คือเพลง "กาเหว่า" ซึ่งมีเนื้อร้องดังนี้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑. ละเอียด โปษะกฤษณะ และคณะ, เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่น ของเด็กภาคกลาง ๑๖ จังหวัด งานวิจัยของคณะอาจารย์วิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๑, หน้า ๘๑.

เพลงกาเหว่า

(ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๓)

เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย	ไซ้ไว้ให้แม่กาพัก
แม่กาที่หลงรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาข้าวมาเผื่อ	ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน	ซ่อนเหยื่อมาให้กิน
ปีกเจ้ายังอ่อนคลอแกล	ทอแต่จะสอนบิน
แม่กาพาไปกิน	ที่ปากน้ำพระคงคา
คืนเจ้าเหยียบสาหร่าย	ปากก็ไซ้หาปลา
กินกุ้งแลกินกิ้ง	กินหอยกระพังแมงดา
กินแล้วก็โถมา	จับที่คันทว่าโพธิ์ทอง
ยังมีนายพราน	เที่ยวเยียมเยียมมอง
ยกปืนขึ้นส่อง	จ้องเอาแม่กาดำ
ตัวหนึ่งว่าจะคม	อีกตัวหนึ่งนั้นว่าจะยำ
กินนางแม่กาดำ	คำวันนี้ดูแม่นำ

เพลงกล่อมเด็กเพลงนี้เป็นเรื่องของนกดูเหว่าตัวหนึ่งไปไซ้ไว้ในรังของกา
กาเข้าใจว่าเป็นไข่ของตนจึงพุ่มพิกรักษาไว้จนลูกนกดูเหว่าเป็นตัวออกมา กาก็รักใคร่

กรมศิลปากร, บทกลอนกล่อมเด็ก บทปลอบเด็กและบทเด็กเล่น,
พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๑๖), หน้า ๖.

หาอาหารมาให้กิน ครั้นต่อมาภากรู้ว่าเป็นลูกนกดูเหว่าก็จิกลูกนกนั้นตกลงมาตาย มีปรากฏ
อยู่ในโลกาลิกชาดก^๑ ดังนี้

โลกาลิกชาดก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของ
พระเจ้ากรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์นั้นพยายามคิดหาอุบายที่จะให้พระราชดำรัสน้อยลง
เพราะโดยปกติพระองค์เป็นผู้คำรัสมาก วันหนึ่งพระเจ้ากรุงพาราณสีประทับอยู่บนศิลา-
อาสน์ ไตรมมะม่วงต้นหนึ่ง ในครั้งนั้นมีนกดูเหว่าตัวหนึ่ง (กาเหว่า ก็เรียก)^๒ ไปไข้
ไว้ในรังของกา กาเข้าใจว่าเป็นไข่ของตน ก็พุ่มพักรักษาไข่ จนลูกนกดูเหว่าเป็นตัว
ออกมาจากไข่นั้น กาเข้าใจว่าเป็นบุตรของตนก็ไปหาอาหารมาเลี้ยงดู จนลูกนกดูเหว่า
โตขึ้น ส่งเสียงร้องเหมือนเสียงของนกดูเหว่าทั่วไป กาจึงรู้ว่าไม่ใช่บุตรของตนก็จิกตี
ลูกนกดูเหว่านั้นตกจากรัง พระเจ้ากรุงพาราณสีทอดพระเนตรเห็นลูกนกตกลงมาตาย
จึงตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า เพราะเหตุใดลูกนกจึงตกลงมาตายเช่นนี้ พระโพธิสัตว์
กราบทูลว่า เป็นเพราะลูกนกดูเหว่านี้พุกมาก และชอบพุกในเวลาที่ไม่สมควร กาคงจะ
เลี้ยงลูกนกตัวนี้ด้วยเข้าใจว่าเป็นลูกของตน แต่พอลูกนกร้องขึ้น กาก็รู้ว่าไม่ใช่ลูกของตน
จึงจิกตีลูกนกจนตกลงมาตาย เมื่อได้โอกาสพระโพธิสัตว์จึงกราบทูลต่อไปว่าผู้ใดไม่รู้จัก
เวลาพุก หรือพุกมากจนเกินไป ก็ย่อมจะเป็นเหมือนลูกนกดูเหว่านี้

พระเจ้ากรุงพาราณสีได้สดับเช่นนั้น ก็รู้สึกพระองค์ ตั้งแต่บัดนั้นมาก็ไม่ตรัสมาก
อีกต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑มหามกุฏราชวิทยาลัย, ชาดกภูมิธรรมา, ภาค ๘, หน้า ๓๕๕ - ๓๕๗.

^๒โกกิลลา